

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในบทนี้เป็นการเรียบเรียงเนื้อหาอย่างเป็นระบบเกิดจากการรวบรวม สรุปและวิเคราะห์ที่เกิดจากความเข้าใจของผู้วิจัยแล้วถ่ายทอดเป็นเรื่องราวอย่างละเอียดเป็นขั้นเป็นตอน ได้นำเอกสารอ้างอิงที่มี ความน่าเชื่อถือสูง มีบทความวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่จัดกระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ ผู้วิจัยมีความตั้งใจเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ ซึ่งได้ข้อมูลจากหลายแหล่งและได้เรียบเรียงตามลำดับหัวข้อ 2.1-2.10 สัมพันธ์กับงานวิจัยเรื่องนี้ประกอบด้วยประเด็นที่น่าสนใจเชื่อมโยงกับบทนำ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ได้แก่ ที่ตั้ง การคมนาคม ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสุพรรณบุรี สภาพภูมิอากาศของจังหวัดสุพรรณบุรี ลักษณะทางธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติพุเตย ลักษณะพรรณพืช พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน การใช้ประโยชน์ของพรรณพืชและทรัพยากรในป่าอุทยานแห่งชาติ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทยและการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยงในประเทศไทย เมื่ออ่านเนื้อหาแล้วสามารถทำให้เข้าใจได้ง่าย

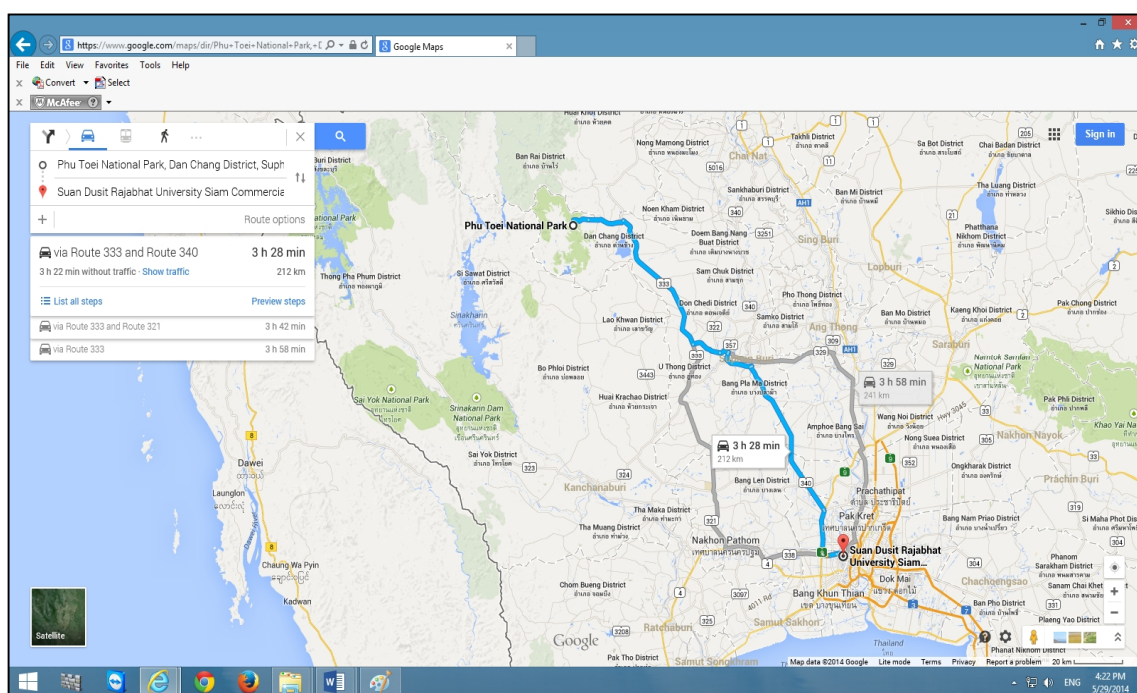
การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทย ในประเทศไทยมีการนำพืชมาใช้เป็นสมุนไพรมาช้านาน โดยการนำเอาส่วนต่างๆ ของต้นพืช เช่น ใบ ดอก ผล เหง้า ราก กิ่ง ก้าน เปลือก ราก เปลือกต้นและลำต้น เป็นต้น มาใช้เป็นยารักษาโรคหรือนำมาใช้ประกอบเป็นเครื่องยารักษาโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนบทที่ห่างไกล การศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยงในประเทศไทย ที่อาศัยกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันตกและภาคเหนือของประเทศไทย มาจัดให้เป็นระบบเพื่อความสะดวกในการอ่านและทำความเข้าใจ สามารถการนำไปใช้เพื่อการอ้างอิงทางวิชาการได้ต่อไปเท่าที่ได้มีรายงานไว้จนถึงปีปัจจุบัน พ.ศ. 2557

2.1 ที่ตั้ง

อุทยานแห่งชาติพุเตยตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าองค์พระ ป่าเขาพระกำและป่าเขาห้วยพลู อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ห่างจากตัวเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี ประมาณ 100 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 317 ไร่ เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 85 ของประเทศไทย ซึ่งจากเดิมเป็นวนอุทยานพุเตย วนอุทยานพุกระทิง วนอุทยานเตรียมการตะเพินคี้อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 3 (บ้านโป่ง) กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช

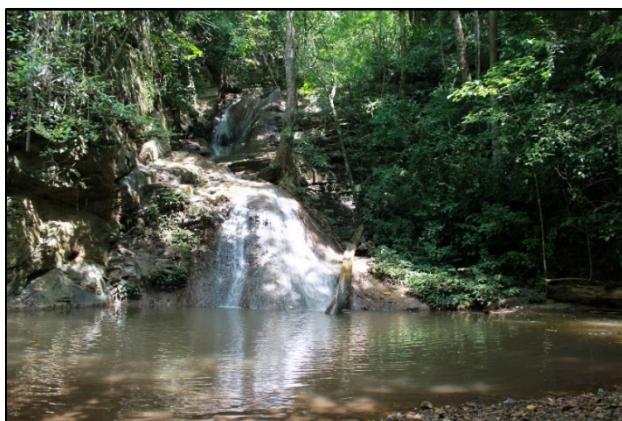
2.2 การคมนาคม

อุทยานแห่งชาติพุเตย จังหวัดสุพรรณบุรี มีเส้นทางรถยนต์จากกรุงเทพมหานครไปถึงได้ คือ ใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340 (บางบัวทอง-สุพรรณบุรี) มุ่งหน้าสู่อำเภอด่านช้างตามเส้นทางสุพรรณบุรี-ดอนเจดีย์-ด่านช้าง จากอำเภอด่านช้างสามารถเดินทางไปได้ถึง 2 เส้นทาง คือ ใช้ทางหลวงหมายเลข 333 (อุททอง-บ้านไร่) ก่อนถึงอำเภอด่านช้าง 3 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 3086 ระยะทางประมาณ 34 กิโลเมตร ถึงสี่แยกบ้านปลักประตูเลี้ยวขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 3480 รวมระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร ถึงอุทยานแห่งชาติพุเตย เส้นทางที่ 2 คือ ใช้ทางหลวงหมายเลข 333 (อุททอง-บ้านไร่) ถึงกิโลเมตรที่ 15 บ้านวังคัน เลี้ยวซ้ายเข้าหน่วยพิทักษ์อุทยานที่ 1 (พุเตย) ระยะทางประมาณ 18 กิโลเมตร เดินทางตามถนนลูกรังข้ามสันเขา ระยะประมาณ 11 กิโลเมตร ถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติพุเตย จังหวัดสุพรรณบุรี ใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมง 28 นาที ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แสดงการเดินทางโดยรถยนต์จากกรุงเทพฯ เริ่มที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต จนถึงอุทยานแห่งชาติพุเตยจังหวัดสุพรรณบุรี (เส้นสีน้ำเงิน) ในแผนที่ประเทศไทย

สภาพพื้นที่ป่าในจังหวัดสุพรรณบุรีในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากผลของสัมปทานป่าไม้และการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำกินของราษฎร ทำให้พื้นที่ป่าสงวน หลายแห่งกลายเป็นพื้นที่ไร่อ้อย มันสำปะหลังและที่ทำนา นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนกลายเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมอีกด้วย จากข้อมูลสำนักงานป่าไม้จังหวัดสุพรรณบุรี ปี พ.ศ. 2538 พบว่า พื้นที่ที่ยังคงสภาพเป็นป่าในปัจจุบันของจังหวัดสุพรรณบุรี เหลือเพียง 486,797.02 ไร่ หรือร้อยละ 59 ของพื้นที่ป่าสงวนและป่าสงวนยังคงสภาพเป็นป่ามากที่สุด คือ ป่าองค์พระ-ป่าเขาพระกำ-ป่าเขาห้วยพลู ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ในอำเภอด่านช้าง ด้านทิศตะวันตกของอ่างเก็บน้ำกระเสียว มีพื้นที่คงสภาพป่าอยู่ร้อยละ 75.46 จากพื้นที่เดิมของป่าสงวนแห่งนี้ ซึ่งสถานการณ์ด้านป่าไม้ของจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นที่น่าเป็นห่วงมาก เนื่องจากพื้นที่ป่าหลายแห่งเป็นต้นกำเนิดและน้ำกระเสียวและลำน้ำเล็กๆ อีกหลายสาย ลำน้ำเหล่านี้ได้ช่วยหล่อเลี้ยงพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ หากป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นจะก่อให้เกิดปัญหาที่รุนแรงตามมา เช่น การขาดแคลนน้ำและอากาศแห้งแล้ง เป็นต้น ดังนั้นทางจังหวัดควรร่วมมือประสานงานกับประชาชนในท้องที่เพื่อจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของป่าชุมชนรวมทั้งการร่วมมือกันในการอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากขึ้น

ภาพที่ 2.3 แสดงน้ำตกในป่าตะเพินคี (ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2555)

ภาพที่ 2.4 แสดงลำธารในป่าตะเพินคี (ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2555)

2.4 สภาพภูมิอากาศของจังหวัดสุพรรณบุรี

สุพรรณบุรี เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบภาคกลางและใกล้แนวเทือกเขาตะนาวศรี สภาพอากาศโดยทั่วไปมีลักษณะ คล้ายคลึงกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง เช่น จังหวัดราชบุรี จังหวัดอยุธยา และจังหวัดอ่างทอง เป็นต้น คือ อยู่ในเขตร้อนและชุ่มชื้น ได้รับอิทธิพลของลมมรสุม ซึ่งพัดผ่านต่อเนื่องกันทั้งปี รวมทั้งพายุดีเปรสชันที่พัดผ่านในช่วงฤดูฝน จึงทำให้สุพรรณบุรีมี 3 ฤดู

ฤดูร้อน เริ่มประมาณกุมภาพันธ์ อากาศจะร้อนอบอ้าวและจะร้อนที่สุดในเดือนเมษายน เนื่องจากการแผ่รังสีของดวงอาทิตย์ ประกอบกับเป็นบริเวณที่ปกคลุมด้วยความกดอากาศสูง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในทะเลจีนใต้และมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตก อันเป็นต้นกำเนิดกระแสลมตะวันตก และตะวันออกเฉียงใต้ ที่พัดพาความร้อนสู่อ่าวไทยและภาคกลางของไทย

ฤดูฝน ประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งพัดพาจากบริเวณพื้นน้ำของมหาสมุทรอินเดีย นำความชุ่มชื้นและเมฆฝนมาให้ ทำให้มีฝนตกและจะตกชุกในเดือนกันยายน ถึงตุลาคม ฝนในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งเป็นฝนที่ได้จากพายุดีเปรสชัน ซึ่งเคลื่อนตัวจากทะเลจีนใต้เข้ามาทางประเทศเวียดนามและผ่านเข้าทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งถ้าหากปีใดมีพายุดีเปรสชันเกิดขึ้นหลายลูกเข้ามาติดๆ กัน จะทำให้มีฤดูฝนนานกว่าปกติและจะเกิดน้ำท่วมขึ้นได้ โดยปกติแล้วฤดูฝนจะสิ้นสุดลงราวกลางเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มประมาณปลายเดือนตุลาคมหรือต้นเดือนพฤศจิกายน ซึ่งระยะนี้เป็นระยะเปลี่ยนฤดู จะมีฝนตกบ้างแต่ไม่มากนัก อุณหภูมิค่อยๆ ลดต่ำลง โดยจะหนาวเย็นมากที่สุดประมาณเดือนมกราคม แต่อุณหภูมิโดยทั่วไปจะไม่ลดต่ำมากนัก เพราะอยู่ในบริเวณปลายลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและได้รับอิทธิพลจากลมทะเลที่พัดมาจากอ่าวไทย

ปริมาณน้ำฝน จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ในเขตเงาฝน จึงมีปริมาณน้ำฝนน้อย โดยปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 1,195 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตกเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 106 วัน เดือนที่มีฝนตกชุกที่สุดคือเดือนกันยายน มีปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 319.05 มิลลิเมตรและเดือนกุมภาพันธ์ เป็นเดือนที่มีฝนตกน้อยที่สุด คือประมาณ 7.73 มิลลิเมตร

อุณหภูมิ ที่ตั้งของจังหวัดอยู่ในเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมและลมทะเล ทำให้อุณหภูมิของจังหวัดสุพรรณบุรี ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก โดยอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดในเดือนมกราคมประมาณ 19.1 องศาเซลเซียสและอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในเดือนเมษายนประมาณ 36.4 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 28 องศาเซลเซียส

ความชื้นสัมพัทธ์ ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปีค่อนข้างสูง ประมาณ 74.07 เปอร์เซ็นต์ ความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดเดือนกันยายนเฉลี่ย 79.90 เปอร์เซ็นต์และเฉลี่ยต่ำสุดเดือนเมษายนประมาณ 69.80 เปอร์เซ็นต์

2.5 ลักษณะทางธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติอุทยานแห่งชาติพุเตย

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไป เป็นหุบเขา เทือกเขาสูงติดต่อกันหลายเทือก เทือกเขาพุเตย เป็นเทือกเขาใหญ่เป็นรอยต่อ เขตอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เหนือขึ้นไปชนกับเทือกเขาไม้ ตะแบก มียอดเขาเทวดาเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดอุทยานแห่งชาติพุเตย ที่ระดับความสูง 1,123 เมตร ทางส่วนกลางอุทยานมีเทือกเขาห้วยพลู เขาชะโมย เขาพุกระทิงและเขาปลักหมู ติดต่อกันมองเห็น ทะเลภูเขา

ภาพที่ 2.5 แสดงภาพยอดเขาเทวดาเป็นยอดเขาที่สูงที่สุด (ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555)

พื้นที่ป่าแห่งนี้เป็นต้นน้ำลำธารของห้วยลำตะเพิน ซึ่งไหลลงอ่างเก็บน้ำละเพิน ตาม โครงการพระราชดำริคลองหรือห้วยเหล็กไหล บ้านน้ำเขียว ห้วยองค์พระ ห้วยท่าเตื่อ ห้วยขมื่น ห้วย องคต ซึ่งเป็นลำน้ำหลักของชาวสุพรรณบุรีและเป็นต้นน้ำของเขื่อนกระเสียว

ลักษณะภูมิอากาศ

ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อิทธิพลของ ลมมรสุมดังกล่าว ทำให้เกิด 3 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มจากเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ฝนตกมากใน เดือนกันยายน ฤดูหนาว เริ่มจากปลายเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม เดือนเมษายนเป็นเดือนที่อากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุด อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีอยู่ระหว่าง 25.3–30.8 องศาเซลเซียส

ทรัพยากรป่าไม้

ป่าดิบชื้น อยู่บริเวณทิศเหนือ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพื้นที่ติดแนวกันชนเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ป่าสนสองใบ เป็นป่าไม้ผลัดใบอยู่กลางพื้นที่ติดกับยอดเขาพุเตย ซึ่งเครื่องบินเลาดาทัดก มี ต้นไม้สนสองใบขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ 1,376 ต้น สนสองใบ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Pinus merkusii* Jungh. & de Vriese วงศ์ Pinaceae มีเฉพาะในป่าสนสองใบที่โดดเด่นของทวีปเอเชียเป็นพืชหายาก

ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารงานวิจัยพบว่ามียี่สิบแห่งหนึ่งของประเทศไทยอยู่ที่ตำบลบ้านจันทร์และตำบลแจ่มหลวง อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่และบริเวณพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ที่วนอุทยานป่าสนหนองคู จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นประโยชน์ได้อย่างมากในการใช้เป็นพืชดัชนีการวัดความสมบูรณ์ของอากาศคุณภาพดี

ป่าเต็งรัง ส่วนใหญ่อยู่กึ่งกลางพื้นที่ด้านทิศใต้ พันธุ์ไม้มีหลายชนิด เช่น เต็ง รัง แดง รกฟ้า กัดลิ้น และอื่นๆ

ป่าเบญจพรรณ ขึ้นสลับกับ เต็ง รัง ทั่วพื้นที่ พันธุ์ไม้มี ประดู่ มะค่าโมง มะค่าแต้ ชิงชัน พยุง กระบาก เต็งตง แดงและไม้หลากหลายชนิด

ภาพที่ 2.6 แสดงแผนที่เส้นทางในอุทยานแห่งชาติพุเตย (ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2555)

2.6 ลักษณะพรรณไม้

เนื่องจากบริเวณพื้นที่ศึกษาไม่เคยมีผู้ใดศึกษามาก่อน จากการตรวจสอบเอกสารที่เคยศึกษา ลักษณะพรรณไม้ในสภาพป่า

ในประเทศไทยมีป่าไม้หลายประเภท ถูกกำหนดจากปัจจัย สภาพอากาศ สภาพภูมิประเทศ สภาพดิน และความเป็นมาของภูมิศาสตร์ ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น มีแสงแดดจัดตลอดทั้งปี แต่ในบางภูมิภาคมีสภาพแห้งแล้งที่ตั้งของประเทศไทยตั้งอยู่ในแนวเส้นศูนย์สูตรจึงทำให้ประเทศไทยมีพันธุ์พืชที่หลากหลาย หลายชนิด (เอื้อมพร วีรสมชายและปณิธาน แก้วดวงเทียน, 2552)

2.7 พฤษศาสตร์พื้นบ้าน (Ethnobotany)

Ethnobotany มาจากรากศัพท์ Ethno หมายถึงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมที่ได้มีการสืบทอดมาแต่โบราณ Botany หมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับพืช ผู้บัญญัติศัพท์คำนี้ใช้เป็นครั้งแรก คือ Dr. John W. Harsberger นักพฤษศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ในการประชุมทางด้านโบราณคดีของมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนียและให้ความหมายว่า "The study of

plants used by primitive and aboriginal people” หมายถึง เป็นการศึกษาถึงพืชที่คนด้อยอารยธรรมและคนดั้งเดิมในท้องถิ่นได้ นำมาใช้ประโยชน์ (วีระชัย ณ นคร, 2534)

ในประเทศไทย คำว่า พฤษศาสตร์พื้นบ้าน เริ่มใช้ครั้งแรกในการสัมมนา เรื่อง พฤษศาสตร์พื้นบ้าน โดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ระหว่าง วันที่ 18-22 พฤศจิกายน 2534 ณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ โดย ศาสตราจารย์ ดร. เต็ม สมิตินันท์ ดร.วีระชัย ณ นคร และคณะ ได้ให้ คำนิยามความหมายของพฤษศาสตร์พื้นบ้านซึ่งสอดคล้องกับทรัพยากรและวัฒนธรรมไทย ว่า “เป็นการศึกษาถึงประโยชน์ของพืชที่ได้มีการสืบทอดกันมาแต่โบราณทั้งที่เป็นอาหารเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ตลอดจนที่ใช้เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อถือต่างๆ รวมถึงวิธีการจำแนกแบบพื้นบ้าน ตลอดจนขั้นตอนการเตรียมและรู้ทางการใช้พืชนั้นๆ”

ในการศึกษานี้ได้จำแนกการใช้ประโยชน์จากพืชในชีวิตประจำวัน วันของชุมชนในท้องถิ่นทั้งนี้พืชชนิด หนึ่งๆ อาจยังประโยชน์แก่มนุษย์ได้หลายอย่าง จำแนกออกได้เป็น 5 ประเภท

1. พืชอาหาร หมายถึงพืชที่มนุษย์ใช้เป็นอาหารโดยตรง แปรรูปเป็นอาหารหรือใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ธัญพืช ผัก ผลไม้ อาหารเลี้ยงสัตว์ทั้งในรูปสดและแห้ง พืชที่เป็นสารปรุงแต่ง สกัदनํ้ามัน แป้ง น้ำตาล เครื่องดื่มมีเนมา สีสผสมอาหารและเครื่องเทศ
2. เป็นที่อยู่อาศัย หมายถึง พืชที่มนุษย์นำมาแปรรูป สร้างอาคารบ้านเรือน เป็นที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ นำมาเป็นรั้ว แนวกำแพง ลม ปลูกประดับเพื่อความสวยงาม ทำเครื่องเรือนของใช้ในบ้าน เครื่องดนตรี เครื่องจักสาน ถักทอ ถ่านและฟืน ฯลฯ
3. เป็นเครื่องนุ่งห่ม หมายถึง พืชที่ให้เส้นใยใช้ถักทอ รวมถึงพืชที่ให้สีย้อมและพืชที่ใช้เลี้ยงแมลงที่ให้เส้นใย
4. เป็นยารักษาโรค หมายถึง พืชที่ชาวบ้านเชื่อว่ามึสรรพคุณเป็นยารักษาโรค รวมถึงพืชที่นำไปใช้เป็นยารักษาโรคได้โดยตรงหรือที่ต้องใช้ผสมกับพืชอื่นหรือสารอื่นหรือต้องผ่านกรรมวิธีสกัด และพืชที่ใช้เป็น ยาเสพติดหรือเป็นพิษ
5. เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อถือต่างๆ หมายถึง พืชที่มนุษย์ให้ความเชื่อถือเป็นตัวแทนของหมู่คณะเป็นเครื่องรางของขลังนำโชคและป้องกันภูติผีปีศาจ (เต็ม สมิตินันท์ และวีระชัย ณ นคร, 2534)

ปัจจุบันการศึกษาพฤษศาสตร์พื้นบ้านเป็นที่สนใจและยอมรับกันทั่วโลก มุ่งไปยังประเทศที่ด้อยพัฒนาในซีกโลกภาคต่างๆ โดยเฉพาะที่ป่าลุ่มน้ำอเมซอน ในทวีปอเมริกาใต้ ซึ่งเป็นป่าดิบเขตร้อนผืนใหญ่ที่สุดที่เหลืออยู่ของโลก โดยมุ่งศึกษาถึงการใช้พืชป่าของชาวอินเดียนพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้แต่ดั้งเดิม เพื่อเป็นความรู้ทางด้านวิชาการ การอนุรักษ์และแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับพืชที่มีค่าทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะที่ใช้เป็นยารักษาโรค (วีระชัย ณ นคร, 2534)

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านว่าเป็นศาสตร์ที่มีความสำคัญยิ่งอีกศาสตร์หนึ่งของพฤกษศาสตร์ หมายถึง การนำพืชมาใช้ของชนพื้นบ้านที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือได้รับการถ่ายทอดจากเพื่อนบ้านในกลุ่มของตนจนเป็นเอกลักษณ์การใช้พืชพรรณประจำท้องถิ่นในอดีต การศึกษาจะเน้นถึงความสำคัญและคุณค่าทางเศรษฐกิจของพืชเป็นส่วนใหญ่ เช่น กลุ่มพืชสมุนไพร พืชเครื่องเทศ พืชอาหาร พืชเส้นใย พืชที่ใช้ในการก่อสร้าง ฯลฯ การศึกษาดังกล่าวจัดในขอบเขตของวิชาพฤกษศาสตร์เศรษฐกิจ (Economic botany) ส่วนการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านตามแบบแผนมีขอบเขตที่กว้าง เกี่ยวข้องอีกหลายสาขาวิชา ได้แก่ Ethnomusicology (การศึกษาพืชที่ใช้ทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองและวิธีการทำเครื่องดนตรี) Ethnocosmetics (การศึกษาพืชที่กลุ่มชนพื้นบ้านใช้เป็นเครื่องประทินผิว เครื่องสำอาง เครื่องหอมและวิธีการผลิต) Ethnopharmacology (เภสัชพื้นบ้าน) Ethnoariculture (ศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรกรรมแบบโบราณ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการเกษตร การปลูกพืชดั้งเดิมหรือพันธุ์ป่าที่ยังไม่มีการปรับปรุงพันธุ์) เป็นต้น (ธวัชชัย สันติสุข, 2535)

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านยังกล่าวถึงความเป็นมาและวิธีการนำ พืชไปใช้สอยจนกลายเป็นวัฒนธรรมหรือประเพณีของกลุ่มชนพื้นบ้าน บางกลุ่มชนได้อนุรักษ์พื้นที่ป่าในละแวกใกล้เคียงเอาไว้ด้วยความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง เช่น ป่าปู่ตาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน จึงจัดเป็นศาสตร์ที่ค่อนข้างใหม่ในความสนใจของนักพฤกษศาสตร์ การค้นคว้าทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย ขึ้นกับวัตถุประสงค์และความชำนาญเฉพาะเรื่องของผู้วิจัย แต่พรรณพืชที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนพื้นบ้านมีหลายกลุ่ม เช่น พืชสมุนไพรพื้นบ้าน พืชอาหารป่า พืชมีพิษ พืชที่ใช้ทำกระดาษพื้นบ้าน พืชที่ใช้ทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง พืชที่ให้สีย้อม พืชที่ใช้ในงานหัตถกรรมพื้นบ้านและพืชกับศิลปไทยโบราณ ซึ่งเป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นแนวทางการค้นคว้า นักพฤกษศาสตร์พื้นบ้านอาจดำเนินการค้นคว้าวิจัยของตนเองเป็นเอกเทศหรือร่วมกับผู้เชี่ยวชาญทางพฤกษศาสตร์จำแนกพวกเพื่อสนับสนุนข้อมูลเบื้องต้นให้แก่งานค้นคว้าวิจัยทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทยได้ (ธวัชชัย สันติสุข, 2535)

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพืช นับแต่สังคมมนุษย์สมัยโบราณ ในด้านการใช้ประโยชน์จากพืช เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต โดยพิจารณาทั้งในมิติของวัฒนธรรมและนิเวศวิทยา การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเน้นการประยุกต์ศาสตร์ 2 สาขาเข้าด้วยกัน คือ พฤกษศาสตร์และมานุษยวิทยาการรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากกลุ่มชนพื้นเมือง ซึ่งมีความเป็นอยู่เฉพาะของตนเอง ผู้ศึกษาจำเป็นต้องพิจารณาการกระจายความรู้โดยทั่วไปนอกเหนือจากผู้เป็นหมอยาพื้นบ้านแล้ว ผู้อาวุโสในชุมชนก็มีความรู้ทางด้านพืชสมุนไพรอยู่ด้วย (อาทร รุ่งไพบูล, 2538) กล่าวว่า

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

- 1) การศึกษาทางโบราณคดีจากซากดึกดำบรรพ์ของพืช (Paleoethnobotany)
- 2) การศึกษาในพิพิธภัณฑ์พืช (Herbarium search) โดยศึกษาจากรายละเอียดที่บันทึกไว้ของตัวอย่างพืชอัดแห้ง
- 3) การศึกษาจากเอกสาร (Literature search) เช่น การบันทึกของนักสำรวจผู้เดินทางเผยแพร่ศาสนา
- 4) การศึกษาการใช้ในชุมชน (Field work) โดยการเก็บข้อมูลในถิ่นที่อยู่ของชนกลุ่ม

การค้นคว้าวิจัยทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน มีผู้ให้ความเห็นว่านักวิจัยพฤกษศาสตร์พื้นบ้านส่วนมากศึกษาเพียงว่าในพื้นที่นี้มีอะไรที่ชาวบ้านรู้จักการใช้ประโยชน์ความสนใจมุ่งในเชิงเศรษฐกิจการสร้างรายได้ในครัวเรือน แต่ยังไม่มีการศึกษาถึงจำนวนพรรณไม้และประเมินระยะเวลาที่จะใช้ต่อไปได้อีกนานเพียงใด ชาวบ้านบางกลุ่มมีภูมิปัญญาในการเก็บรักษาพันธุ์กรรมพืช เช่น การเก็บพันธุ์ข้าว ชาวบ้านจะเก็บไว้ในยุ้งฉางที่ทำจากไม้ไผ่สานแล้วทาด้วยขี้ควาย มุงหลังคาด้วยหญ้าเพื่อรักษาความชื้น เมื่อนำไปเพาะพันธุ์ ต้นกล้ามีอัตราการรอดมากกว่ายุ้งฉางที่ใช้สังกะสีมุงหลังคา

2.8 การใช้ประโยชน์ของพรรณไม้และทรัพยากรในป่าอุทยานแห่งชาติ

มนุษย์รู้จักวิธีการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้มานาน โดยการลองผิดลองถูกด้วยตัวเองอาจลองกินไปเรื่อยๆ เพื่อให้รู้ว่าพืชชนิดใดกินได้หรือกินไม่ได้ หรือจากการสังเกต เรียนรู้จากปฏิกิริยาของสัตว์ที่มีต่อพืชเหล่านั้น เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถ่ายทอดต่อกันมาช้านาน วิธีการถ่ายทอดมีหลายวิธี เช่น การบอก-ต่อๆ กัน การบันทึกในสมุดข่อย ในใบลาน เพลงพื้นบ้านภายใต้ประเพณีความเชื่อและวัฒนธรรม (สมศักดิ์ สุขวงศ์และพงษ์ศักดิ์ พลเสนา, 2539)

พรรณไม้บางอย่างอาจเป็นที่รู้จักและใช้ประโยชน์กันอย่างกว้างขวางในภูมิภาคแห่งหนึ่งแต่อาจไม่ปรากฏในอีกภูมิภาคหนึ่ง เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านภูมิศาสตร์ (Jaquat, 1990)

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านจะทำให้เราสามารถรวบรวมความรู้ดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อพรรณไม้และสามารถประเมินในเชิงปริมาณได้ว่าชุมชนนั้นมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพรรณพืชมากน้อยเพียงใด และความรู้ที่ได้จากการศึกษาเหล่านี้ จะนำมาพัฒนาปรับปรุงการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในปัจจุบัน (สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2539)

ป่าอุทยานแห่งชาติมีสังคมพืชหลายรูปแบบ มีพรรณไม้ทั้งที่ชนิดทนน้ำได้นาน พรรณไม้ น้ำ และพรรณไม้บกหลายชนิดซึ่งมีคุณค่าต่อมนุษย์ ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชในป่าบึงน้ำจืดสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 5 ประเภท ดังนี้

3) ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย

เครื่องมือ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ในการดำรงชีพ โดยภายในครัวเรือนจะนำวัสดุที่ได้จากป่ามาเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมในครัวเรือน งานหัตถกรรม เช่น การทอเสื่อจากหญ้าพงและหญ้าอื่นๆ การนำ หญ้ามาทำเป็นหญ้ามุงหลังคา นอกจากนั้นยังนำ ไม้ไผ่มาใช้ในงานจักสานทำเครื่องใช้ในบ้าน เครื่องมือการประมง เครื่องมือดักสัตว์ เครื่องกลสิกรรม เครื่องดนตรี จนกระทั่งเป็นส่วนประกอบของบ้านเรือน การนำ เถาวัลย์มาเป็นส่วนประกอบของบ้านเรือน เครื่องจักสานต่างๆ เครื่องตกแต่ง กรอบรูป โคมไฟ เครื่องเรือน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เช่น หวาย เมล็ดมะกัลดำทาหนูหรือเมล็ดพืชอื่นๆ รวมทั้งรากไม้และส่วนประกอบของธรรมชาติอื่นๆ ที่มีความสวยงามนำไปประดิษฐ์เป็นของที่ระลึกและขายเป็นสินค้าได้ (อำนวย คอวนิช, 2532)

โดยทั่วไปชาวบ้านมักไม่เลือกไม้ที่จะมาทำฟืนขึ้นอยู่กับความยากง่ายในการตัดหาไม้ที่ชาวบ้านนิยมเก็บมาเพื่อทำฟืน ได้แก่ กระบก มะค่าแต้ เกิดดำ ตะโก ประดู่ แดง สะเดา มะม่วงป่า ขาด พะยอม ยอป่า ยางและกราด เป็นต้น (รณสิทธิ์ มณีไสย์, 2535)

การประเมินพฤกษศาสตร์พื้นบ้านแบบเร่งด่วน ในพื้นที่ป่าชุมชนบึงพระ อำเภอสอยดาว จังหวัดนครราชสีมา ที่มีการนำไม้จากป่าชุมชนเพื่อการก่อสร้างมี 30 ชนิด ส่วนการเก็บไม้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างในพื้นที่ ตำบลสร้างถ่อน้อย จากป่าดงใหญ่มีการตกลงตามข้อตกลงของป่าชุมชนมีปริมาณการใช้ เฉลี่ย 0.13 ลูกบาศก์เมตรต่อคนต่อปีขึ้นไม้ ใช้ผสมกับน้ำมันใช้ประโยชน์ในการชักเงาไม้ ชันเรือหรือยานวไม้มและซ่อมแซมเครื่องมืออื่นๆ เช่น ชันตะเคียนชันตาแมว เต็งและชันรัง เป็นต้น (วุฒิพล หัวเมืองแก้วและคณะ, 2536)

4) ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องนุ่งห่ม

พืชที่ใช้เป็นสีย้อมผ้า ได้แก่ ผลมะเกลือ ย้อมผ้าให้สีดำ เถาของไม้แกลแล ให้สีเหลือง ดอกคำ แสดให้สีแดง (วุฒิพล หัวเมืองแก้ว และคณะ, 2536)

การศึกษาและสำรวจการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชาวบ้านในอำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งอยู่ติดกับพื้นที่ป่าดงลำพัน ใช้แก่นของ หนามแก่นแหว (*Pterobium integum* Craib) และกระโดน (*Careya sphaerica* Roxb.) ย้อมแห ใช้ใบและลำต้นของต้นเชื้อคราม (*Indigofera sootepensis* Craib) ย้อมผ้า (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540)

สีธรรมชาติได้จากทั้งพืชและสัตว์ในป่า โดยได้จากบางส่วนของต้นไม้ ประกอบด้วย ราก แก่น เปลือก ต้น ผล ดอก เมล็ดและใบ เป็นต้น พืชที่ให้สีแดงธรรมชาติ ได้แก่ รากยอ แก่นฝาง ลูกคำแสด เปลือกสมอและครึ่ง ส่วนสีน้ำเงินหรือสีคราม ได้แก่ รากและใบของต้นคราม หรือต้นฮ่อม ส่วนสีเหลือง ได้แก่ แก่นแหหรือแก่นแกลแล แก่นขนุน ต้นหม่อน ขมิ้น เปลือกไม้นมแมว แก่นสุพรรณิการ์ ดอกกรรณิการ์และดอกดาวเรือง ส่วนสีดำ ได้แก่ ผลมะเกลือ ผลกระจาก ผลและเปลือก

สมอ ส่วนสีส้ม ได้แก่ เปลือกและรากยอ ดอกกรรณิการ์และเมล็ดคำแสด ส่วนสีเหลืองอมส้ม ได้แก่ ดอกคำฝอย ส่วนสีม่วงอ่อน ได้แก่ ลูกหว้า ส่วนสีกาบิแกมเหลือง ได้แก่ หนามสงและแก่นแกล เป็น ต้น

ศึกษาและสำรวจการอนุรักษ์และคุ้มครองป่าวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม พบ พรรณไม้ที่ชาวบ้านใช้เป็นสีย้อม ได้แก่ หนามแก่นแหว (*Pterobium integum* Craib) ใช้ย้อมแห อะ ลางใช้ย้อมผ้า(สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช, 2540)

5) ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

พบพืชที่ใช้ในพิธีกรรมการทำขวัญข้าวของคนอีสานคือ ยอป่า และเกล็ดลิ้นในภูมิ ปัญญาการใช้พืชที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของคนอีสาน จะบอกเล่าต่อๆ กันมา บางครั้งแทรกอยู่ใน กลอนลำของหมอลำ ซึ่งเป็นศิลปะพื้นบ้านของชาวอีสาน เช่น กลอนลำและประเพณี (วุฒิพล หั ว เมืองแก้ว และคณะ, 2536)

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นอีกพิธีหนึ่งที่ชาวบ้านในภาคอีสานรู้จักและคุ้นเคยมานับแต่ โบราณกาล เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตนับแต่เกิดจนตาย เป็นพิธีเชิญขวัญกลับเข้าสู่ร่างกาย บายศรีเป็น หัตถกรรมที่ทำ จากใบตองนำมาเรียงเป็นชั้นๆ ขวัญ หมายถึงสิ่งที่ไม่ตัวตนแต่อยู่ในร่างกายทุก คนตั้งแต่เกิดจนตาย ขวัญทำให้เกิดพลังใจ ชีวิตชีวา อยู่ดีกินดีมีความสุข ในการประกอบพิธีนี้ จะต้องมีดอกไม้ที่เป็นสิริมงคล ได้แก่ ดอกบัว ดอกกรัก ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ดอกมะลิ ใบเงิน ใบทอง ใบยอ ไม้คูณ ข้าวเปลือก ข้าวสาร เมียง กล้วยและหมากพลู เป็นต้น (ประเทศ ปัจจังคะตา, 2540)

2.9 การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทย

การศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทยมีจำนวนน้อยและมีผู้ศึกษาจริงจังในระยะหลัง ข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่มาจากด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ซึ่งขณะนี้ในประเทศไทยมีการศึกษากันงานด้าน นี้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทย มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่หลายกลุ่ม หลายเผ่าและมีวิถี ชีวิตของชนเผ่าเหล่านั้นยังคงความผูกพันกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชที่มีอยู่มากมายตามธรรมชาติ แตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมและความเชื่อของแต่ละชนเผ่า

พ.ศ. 2529 แอนดิสัน อีเอฟ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเผ่าอาก้า (Akha) และ รายงานว่าชาวเขาเผ่าอาก้า มีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในการรักษาโรคจำนวน 121 ชนิด ซึ่ง อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยเป็นชาวเขาเผ่าที่มีประชากรมากที่สุด จากจำนวนทั้งหมด 6 เผ่า (Anderson, 1986a)

พ.ศ. 2529 แอนดิสัน อีเอฟ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเผ่าลีซอ (Lahu) และ รายงานว่ามีการรักษาอาการเจ็บป่วยของเผ่าลีซอโดยใช้พืชสมุนไพรเป็นอันดับแรก ชาวเขาเผ่าลีซอมี การใช้ประโยชน์จากพืชในการรักษาโรคมามากจำนวนถึง 68 ชนิด และมีพืชในจำนวน 21 ชนิด เป็นพืช สมุนไพรที่ไม่มีรายงานในการใช้รักษาโรคมาก่อน แต่ในปัจจุบันได้เริ่มมาใช้ยาแผนปัจจุบันในการรักษา

โรคมากขึ้นเพราะเชื่อว่าได้ผลเร็ว ทำให้การเรียนรู้ในเรื่องการใช้พืชสมุนไพรที่สืบทอดกันมาเริ่มจางหายไป ชาวเขาเผ่านี้มีประชากรมากเป็นอันดับที่สาม จากบรรดา 6 เผ่า ซึ่งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย (Anderson, 1986b)

พ.ศ. 2535 รัชดา พงษ์สัตยาพิพัฒน์ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าม้งชาว ในหมู่บ้านช่างเคียน จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานว่าพรรณพืชที่ชนเผ่านี้นำมาใช้ประโยชน์ 93 ชนิด ได้แก่ พืชใช้เป็นสมุนไพร 46 ชนิด พืชใช้เป็นอาหาร 17 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัยและของใช้อื่นๆ 10 ชนิด มีพืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ จำนวน 9 ชนิด (รัชดา พงษ์สัตยาพิพัฒน์, 2535)

พ.ศ. 2536 จันทราธิราช ไตรวานนท์ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีซอ ในหมู่บ้านลีซอลุ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานว่าชาวลีซอนิยมนำไม้ยืนต้นเกือบทุกชนิดมาสร้างบ้านและอุปกรณ์ต่างๆ แต่ไม้ ทะโล้ (*Schima wallichii* (DC.) Korth.) เป็นไม้ที่ชาวลีซอจะไม่นำมาใช้ประโยชน์แต่อย่างใด เพราะสมัยก่อนได้มีฟ้าผ่าเกิดขึ้นที่ต้นทะโล้ ชาวลีซอจึงถือว่าไม่ดีเป็นเรื่องของความเชื่อ ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านทุ่งหลวง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่มีความเชื่อว่าการนำต้นทะโล้มาทำเป็นเสาบ้านจะช่วยป้องกันผีได้ ทางพฤกษศาสตร์พบว่าไม้ทะโล้มีเสี้ยนอยู่มาก เมื่อนำไปใช้อาจทำให้เกิดอาการคันได้ (จันทราธิราช ไตรวานนท์, 2536)

พ.ศ. 2537 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล พร้อมจิต ศรีลัมพ์ และรุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล ได้ทำการศึกษาข้อมูลในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทยมีการศึกษากันค่อนข้างมาก ได้แก่ การสำรวจพืชสมุนไพรพื้นบ้าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ โดยการสัมภาษณ์ หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพร มีชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้สามารถรวบรวมพรรณพืชทั้งหมดได้ 51 ชนิด จัดจำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่จำนวน 42 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยวจำนวน 9 ชนิด พบพืชในวงศ์ Fabaceae มากที่สุดจำนวน 10 ชนิด (วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล พร้อมจิต ศรีลัมพ์และรุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 1994)

พ.ศ. 2537 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล ได้ทำการศึกษาพืชสมุนไพรและพืชอาหารของชนกลุ่มน้อยเผ่าเซม้งที่หมู่บ้านปลายคลอง ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง โดยวิธีการสัมภาษณ์ และรายงานว่ามีพันธุ์ไม้จำนวน 50 ชนิด แบ่งได้เป็นพืชสมุนไพร 13 ชนิด และพืชอาหาร 37 ชนิด โดยจำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 25 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 23 ชนิด และเฟิร์น 2 ชนิด (วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, 2537)

พ.ศ. 2538 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์ และรุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้าน อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ (ตอนที่ 1) โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ สามารถรวบรวมพรรณพืชได้ 120 ชนิด เป็นพืชดอกจำนวน 117 ชนิด จัดจำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 107 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 10

ชนิด พืชชั้นต่ำ 3 ชนิด วงศ์ที่มีพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ Fabaceae จำนวน 28 ชนิด (วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล พร้อมจิต ศรลัมพ์และรุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 1995)

พ.ศ. 2538 วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรลัมพ์ และรุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล ได้การศึกษาสมุนไพรพื้นบ้าน อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ (ตอนที่ 2) โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ สามารถรวบรวมพรรณพืชได้ 92 ชนิด เป็นพืชดอกจำนวน 88 ชนิด จัดจำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 75 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 14 ชนิด พืชชั้นต่ำ 1 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย 2 ชนิด วงศ์ที่มีพืชสมุนไพรมากที่สุดคือ Euphorbiaceae จำนวน 9 ชนิด (วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรลัมพ์และรุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 1995)

พ.ศ. 2543 วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล ได้ทำการสำรวจสมุนไพรริมถนนบริเวณเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีการใช้สามารถรวบรวมพรรณพืชได้ทั้งหมด 69 ชนิด จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่จำนวน 55 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยวจำนวน 11 ชนิด เฟิร์นจำนวน 3 ชนิด พืชสมุนไพรจำนวน 33 ชนิดใช้ในรูปแบบตำรับยา อีก 26 ชนิดใช้ในรูปแบบยาเดี่ยว (วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, 2000)

พ.ศ. 2543 วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล ได้ทำการสำรวจสมุนไพรเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และรายงานว่ามีพรรณพืชใช้ประโยชน์ 59 ชนิด 32 วงศ์ มีพืช 12 ชนิดที่ไม่มีการรายงานมาก่อน จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 47 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 8 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย 1 ชนิด เฟิร์น 2 ชนิด ไลเคน 1 ชนิด พืชสมุนไพรจำนวน 51 ชนิดใช้ในรูปแบบตำรับยา อีก 17 ชนิดใช้ในรูปแบบยาเดี่ยว (Chuakul, 2000)

พ.ศ. 2544 เกศริน มณีนน ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่าชาไก ในจังหวัดตรัง พัทลุงและยะลา และรายงานว่ามีพรรณพืชที่ชนเผ่าชาไกใช้ประโยชน์ 171 ชนิด จาก 69 วงศ์ 128 สกุล พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 58 ชนิด พืชใช้เป็นอาหาร 96 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องมือ 12 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 5 ชนิด (เกศริน มณีนน, 2544)

พ.ศ. 2544 ศิริมาลย์ พลาวุฑฒ์และคณะ ได้ทำการศึกษาสำรวจสมุนไพรพื้นบ้านป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดกระบี่ โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพร ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ สามารถรวบรวมพรรณพืชได้จำนวน 90 ชนิด จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่จำนวน 63 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยวจำนวน 23 ชนิด เฟิร์น 1 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย 1 ชนิด วงศ์ Rubiaceae มีจำนวนสมุนไพรมากที่สุด 12 ชนิด พบพืชที่ยังไม่มีการบันทึกรายงานว่าเป็นสมุนไพรจำนวน 6 ชนิด ได้แก่ ตีนเป็ดขาว เกล็ดปล้อง ฉิงดอกเดียว พรวนงักมุ่ม หลงกาบและตานบิตสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นตำรับยา 51 ชนิด รวมเป็น 17 ตำรับ ใช้เป็นยาเดี่ยว 38 ชนิด และอีก 1 ชนิดเป็นยาเดี่ยวและยาตำรับ (ศิริมาลย์ พลาวุฑฒ์และคณะ, 2001)

พ.ศ. 2545 ภัทรพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าบุงชีหลง จังหวัดมหาสารคาม และรายงานว่ามีพรรณพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ 119 ชนิด ใช้

เป็นพืชสมุนไพร 31 ชนิด พืชใช้เป็นอาหาร 63 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องมือ 23 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มใช้เป็นสีย้อมจำนวน 2 ชนิด และพืชที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์ความเชื่อและใช้ประโยชน์อื่นๆ 17 ชนิด (ภัทรพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม, 2545)

พ.ศ. 2545 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์ และอำพล บุญเปล่ง ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านอำเภอภูซำ จังหวัดยโสธร โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ สามารถรวบรวมพรรณพืชทั้งหมดจำนวน 188 ชนิด จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่จำนวน 90 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 13 ชนิด สมุนไพรส่วนใหญ่ใช้สำหรับรักษาอาการไข้จำนวน 37 ชนิดและมีการใช้สมุนไพรที่นำมาใช้เป็นยาสมุนไพร 44 ตำรับ (วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์และอำพล บุญเปล่ง, 2002)

พ.ศ. 2545 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์และอำพล บุญเปล่ง ได้ทำการศึกษาสมุนไพรบ้านอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดยโสธร โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ สามารถรวบรวมพรรณพืชทั้งหมดได้ 145 ชนิด จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 135 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยวจำนวน 7 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย 2 ชนิด เฟิร์น 1 ชนิด วงศ์ Rubiaceae เป็นมีสมุนไพรมากที่สุดจำนวน 14 ชนิด พืชสมุนไพร 105 ชนิด ใช้ในรูปตำรับยา โดยเตรียมเป็นยา 35 ตำรับอีก 40 ชนิดใช้ในรูปยาเดี่ยว (วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์และอำพล บุญเปล่ง, 2002)

พ.ศ. 2545 อุไร จิรมงคลการและยิ่งยง ไผ่สุขสานติวัฒนา ได้ทำการศึกษาพืชสมุนไพรพื้นบ้านในป่าเต็งรัง ตำบลวังกระแจะ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี โดยเดินทางตามเส้นทางเข้าร่วมกับคนนำทางในท้องถิ่น พร้อมสัมภาษณ์ชื่อท้องถิ่น สรรพคุณ ส่วนที่ใช้ประโยชน์ วิธีการ และเก็บตัวอย่างพืชเพื่อจัดทำตัวอย่างแห้ง ผลการสำรวจสามารถเก็บตัวอย่างพืชและจำแนกได้ทั้งหมดจำนวน 315 ชนิด พืชที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพรและเครื่องเทศจำนวน 37 ชนิด 33 สกุล 31 วงศ์ สามารถแบ่งตามการใช้ประโยชน์เป็น 2 กลุ่ม คือสมุนไพรที่ใช้กิน มีจำนวน 31 ชนิดและใช้ภายนอกจำนวน 6 ชนิด บริโภคเป็นผัก 6 ชนิด นอกจากนี้ยังพบว่า มีสมุนไพร 5 ชนิด ที่ยังไม่มีกรบันทึกการใช้ประโยชน์ทางด้านสมุนไพรมาก่อน (อุไร จิรมงคลการและยิ่งยง ไผ่สุขสานติวัฒนา, 2002)

พ.ศ. 2546 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุลและอำพล บุญเปล่ง ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านวงศ์ขิงจำนวน 22 จังหวัดในประเทศไทย คือ จังหวัดน่าน เชียงใหม่ ลำปาง สุโขทัย เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ มหาสารคาม อุบลราชธานี ศรีสะเกษ ยโสธร สุรินทร์ บุรีรัมย์ สระบุรี จันทบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง กระบี่ และปัตตานี โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ รวบรวมพรรณไม้วงศ์ขิงได้จำนวนทั้งหมด 58 ชนิด จำแนกเป็นพืชในวงศ์ขิง 12 สกุล คือ *Curcuma* และ *Zingiber* อย่างละ 11

ชนิดด้วยกัน สกุล *Alpinia* และ *Kaempferia* อย่างละ 8 ชนิด *Etlingera* อย่างละ 6 ชนิด *Boesenbergia* 4 ชนิด สกุล *Amomum* และ *Globba* อย่างละ 3 ชนิด สกุล *Elletariopsis* อย่างละ 2 ชนิด และสกุล *Gagnepainia* และ *Hedychium* อย่างละ 1 ชนิด (วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุลและอำพล บุญเปล่ง, 2003)

พ.ศ. 2546 วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุลและนพมาศ สุนทรเจริญนนท์ ได้ทำการศึกษาสมุนไพรวงศ์น้อยหน้าจาก 17 จังหวัดในประเทศไทย คือ จังหวัดน่าน สุโขทัย อุบลราชธานี ศรีสะเกษ ชัยภูมิ ยโสธร นครราชสีมา สุรินทร์ สระบุรี กาญจนบุรี จันทบุรี กระบี่ สุราษฎร์ธานี สงขลา ปัตตานี นราธิวาส และยะลา โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีการใช้ สามารถรวบรวมพรรณไม้ได้ทั้งหมดจำนวน 62 ชนิด จัดจำแนกเป็นพืชวงศ์น้อยหน้า 25 สกุล (วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล และนพมาศ สุนทรเจริญนนท์, 2003)

พ.ศ. 2547 วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล และอำพล บุญเปล่ง ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดอุบลราชธานี โดยสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยา รวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ สามารถรวบรวมพรรณพืชทั้งหมดได้ 99 ชนิด 42 วงศ์ จัดจำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 74 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 24 ชนิด เฟิร์น 1 ชนิด มีสมุนไพรจำนวน 15 ชนิด ใช้ในรูปยาตำรับและสมุนไพรอีก 17 ชนิด ใช้รูปยาเดี่ยว (วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุลและอำพล บุญเปล่ง, 2004)

พ.ศ. 2547 วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล นพมาศ สุนทรเจริญนนท์ ธนุชา บุญจรัส และอำพล บุญเปล่ง ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านภาคใต้ โดยสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ พบว่าสมุนไพรได้ทั้งหมด 105 ชนิด ซึ่งจำแนกเป็นสมุนไพรรวม 45 วงศ์ ได้แก่ พืชใบเลี้ยงคู่ 32 วงศ์ 76 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 9 วงศ์ 24 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย 1 วงศ์ 1 ชนิดและเฟิร์น 3 วงศ์ 4 ชนิดสมุนไพรจำนวน 85 ชนิด ใช้ในรูปสมุนไพรเดี่ยว 12 ชนิดใช้ในรูปแบบยาตำรับ อีก 8 ชนิดใช้ตั้งในรูปแบบสมุนไพรเดี่ยวหรือยาตำรับและเป็นสมุนไพรใหม่ 34 ชนิด (Chuakul et al., 2004)

พ.ศ. 2548 ชุตินันท์ ประสิทธิ์ภูริปริชาและคณะ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของการใช้สมุนไพรเพื่อปรับภูมิคุ้มกันของร่างกายในจังหวัดอุบลราชธานี และรายงานว่ามีการใช้สมุนไพร 45 ชนิด 24 วงศ์ เพื่อใช้รักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบภูมิคุ้มกัน วงศ์ที่พบมากที่สุด คือ วงศ์ Fabaceae โรคที่ใช้ในการรักษามากที่สุด คือ โรคตับ โรคมะเร็งและโรคอายุวัฒนะ (ชุตินันท์ ประสิทธิ์ภูริปริชาและคณะ, 2548)

พ.ศ. 2548 วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้าน อำเภอดอกพะ จังหวัดปัตตานี และรายงานว่ามีสมุนไพรได้ทั้งหมด 95 ชนิด ซึ่งจำแนกเป็นสมุนไพรรวม 57 วงศ์ ได้แก่ พืชใบเลี้ยงคู่ 42 วงศ์ 72 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 13 วงศ์ 21 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย 1 วงศ์ 1 ชนิดและพืชเฟิร์น 1 วงศ์ 1 ชนิดสมุนไพรจำนวน 39 ชนิด ใช้ในรูปแบบยาตำรับร่วมกับสมุนไพรอื่นรวม 16 ตำรับ (Chuakul, 2005)

พ.ศ. 2549 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล นพมาศ สุนทรเจริญนนท์ สมหมาย สรรพคุณ ได้ทำการศึกษาสมุนไพรบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนจังหวัดจันทบุรี และรายงานว่ามีสมุนไพรที่มีการนำมาใช้ทางยาทั้งหมด 47 วงศ์ 80 ชนิด ประกอบด้วยพืชใบเลี้ยงคู่ 38 วงศ์ 69 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 8 วงศ์ 10 ชนิด และเฟิร์น 1 วงศ์ 1 ชนิด มีสมุนไพรจำนวน 31 ชนิด ใช้ในรูปยาตำรับและอีก 52 ชนิด ใช้ในรูปสมุนไพรเดี่ยว (Chuakul et al., 2006)

พ.ศ. 2553 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านและตำรับยาพื้นบ้านที่มีฤทธิ์แก้ปวดเมื่อยรวบรวมพรรณไม้ที่ใช้แก้ปวดเมื่อยได้ทั้งหมด 134 ชนิด จากพืชจำนวน 55 วงศ์ จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 45 วงศ์ (112 ชนิด) พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 7 วงศ์ (17 ชนิด) พืชเมล็ดเปลือย 1 วงศ์ (3 ชนิด) และเฟิร์น 2 วงศ์ (2 ชนิด) วงศ์ที่มีสมุนไพรแก้ปวดเมื่อยมากที่สุดคือ Rubiaceae 15 ชนิด รองลงมาคือ Annonaceae และ Euphorbiaceae วงศ์ละ 8 ชนิด สกุลที่มีพืชสมุนไพรมากที่สุด พบ 1 สกุล คือ *Hedyotis* (พบ 3 ชนิด) ส่วนที่พบสกุลละ 2 ชนิด มี 13 สกุล ได้แก่ *Argyrea*, *Clerodendrum*, *Croton*, *Curcuma*, *Diospyros*, *Globba*, *Jasminum*, *Lithocarpus*, *Marsdenia*, *Polygala*, *Salacia*, *Sauropus* และ *Spermacoce* และสมุนไพร 98 ชนิดซึ่งแบ่งเป็นที่ใช้ในรูปยาตำรับ 34 ตำรับและใช้เป็นยาเดี่ยว 82 ชนิด (วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, 2553)

พ.ศ. 2555 อรทัย เนียมสุวรรณและคณะ ได้ทำการศึกษาการสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้เพื่อบำรุงกำลัง จากป่าชุมชนบ้านทุ่งสูง อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และรายงานว่ามีพืชสมุนไพรได้ 33 ชนิด 23 วงศ์ 32 สกุล วงศ์พืชที่พบชนิดพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ วงศ์ Rubiaceae จำนวน 4 ชนิด Fabaceae 3 ชนิด และวงศ์ Acanthaceae, Annonaceae, Euphorbiaceae และ Gnetaceae วงศ์ละ 2 ชนิดตามลำดับ โดยพืชที่นำมาเป็นสมุนไพรเพื่อบำรุงกำลังจัดเป็นไม้พุ่มมากที่สุด ส่วนที่นิยมนำมาใช้ คือ ส่วนใต้ดิน และนิยมเตรียมยาโดยการต้ม พืชสมุนไพรที่สำรวจได้สามารถแบ่งตามสรรพคุณที่รักษาออกเป็น 7 กลุ่ม คือ บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย บำรุงธาตุ บำรุงกำหนด แก้ปวดเมื่อย แก้อ่อนเพลียและยาอายุวัฒนะ โดยสมุนไพรส่วนใหญ่ใช้เพื่อบำรุงกำลังโดยตรง พบจำนวน 17 ชนิด มีเพียง 6 ชนิดที่มีหลักฐานยืนยัน (อรทัย เนียมสุวรรณ พชรพลย์ ใจสมุทร เกศริน มณีขุนและสนั่น ศุภธีรสกุล, 2555)

พ.ศ. 2556 สุพัฒน์ ศรีสวัสดิ์ และคณะ ได้ทำการศึกษาชนิดของพืชสมุนไพรประจำถิ่น ความรู้และภูมิปัญญาการประยุกต์ใช้สำหรับการแพทย์พื้นบ้านในท้องถิ่นจังหวัดชายแดนใต้ โดยวิธีการสัมภาษณ์เปรียบเทียบสรรพคุณและการใช้สมุนไพรจำแนกตามอาการ กลุ่มอาการและกลุ่มโรคสำคัญ และรายงานว่าการใช้พืชสมุนไพรเรื่องการใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคอยู่ในเกณฑ์ดี และสนใจในเรื่องการใช้สมุนไพร ภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรมักเป็นเรื่อง การบำบัดรักษาอาการป่วยพื้นฐานในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นอาการ กลุ่มอาการและโรคที่ไม่รุนแรงนัก คือ ท้องผูก ท้องเสีย แผลในกระเพาะ ไอบ์ เจ็บคอและขับเสมหะ (สุพัฒน์ ศรีสวัสดิ์และคณะ, 2556)

พ.ศ. 2557 สุนีย์ ขวัญแก้ว และคณะ ได้ทำการศึกษาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเป็นยาของชาวไทยใหญ่ ภาคเหนือประเทศไทย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และรายงานว่ามีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรจำนวน 141 ชนิด จากพืชจำนวน 59 วงศ์ วงศ์พืชที่มีการใช้มากที่สุด คือ Euphorbiaceae ได้แก่ เปล้าแพะ (*Croton acutifolius* Esser) และเปล้าใหญ่ (*Croton roxburghii* N.P.Balakr.) และพบว่าความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรไม่มีความแตกต่างระหว่างผู้ชายและผู้หญิง แต่ในวัยรุ่นมีความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพรเป็นยาน้อยกว่า (Khuankaew et al., 2014)

2.10 การศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยงในประเทศไทย

พ.ศ. 2534 อำไพ ปันทองและคณะ ได้เก็บรวบรวม สรุปลงและวิเคราะห์ข้อมูลในอดีตเท่าที่มีรายงานในหนังสือไทยจนถึง พ.ศ. 2534 และรายงานว่ามีการใช้ประโยชน์จากพืชที่ใช้รักษาอาการท้องร่วง (antidiarrheal) เป็นยาระบาย (laxative) และขับลม (carminative) ในพืชจำนวนมากถึง 326 ชนิด มีฤทธิ์ช่วยบรรเทาอาการท้องร่วง เป็นยาระบายและขับลม (Panthong et al., 1991)

พ.ศ. 2538 ปิยวรรณ วิณิชยพันธ์ ได้ทำการศึกษาโดยการสำรวจพันธุ์พืชของชนเผ่ากะเหรี่ยงใช้ประโยชน์ และรายงานว่ามีการรวบรวมไว้มากถึง 291 ชนิด โดยแบ่งการใช้ประโยชน์ออกเป็น 5 ประเภท คือ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชที่ใช้สร้างที่อาศัย พืชเศรษฐกิจและพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ (ปิยวรรณ วิณิชยพันธ์, 2538)

พ.ศ. 2539 ชัยยุทธ กล้าแววงศ์ ได้ทำการศึกษาการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าถิ่น ในหมู่บ้านแม่วังสา จังหวัดน่าน และรายงานว่ามีพรรณพืชที่ชนเผ่านี้นำมาใช้ประโยชน์ 99 ชนิด จาก 55 วงศ์ พืชใช้เป็นสมุนไพร 58 ชนิด พืชใช้เป็นอาหาร 20 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย และของใช้อื่นๆ 10 ชนิดและพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 4 ชนิด (ชัยยุทธ กล้าแววงศ์, 2539)

พ.ศ. 2539 เยาวนิตย์ พลพิมพ์ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาในหลายเผ่า ในเขตโครงการหลวงแก่งน้อยและหนองเขียว จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานว่ามีเผ่าคะฉิ่น ละว้า มูเซอดำ มูเซอแดง และจีนฮ่อ ผลการสำรวจพบว่า ชาวเขาทั้ง 5 เผ่า นำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์จำนวน 264 ชนิด ชาวมูเซอแดงใช้สมุนไพรรากลิ้นคู้ (*Polygonum paleaceum* Wall.) ในการรักษาอาการท้องร่วง ชาวมูเซอดำใช้รากต้นดีควาย (*Swertia angustifolia* Ham.) ต้มน้ำดื่มรักษาโรคมาลาเรีย ส่วนชาวละว้าและชาวจีนฮ่อใช้รากสมุนไพรพุทธรักษากินหัว (*Canna edulis* Kerr) ฝนละลายน้ำเป็นยาบำรุงกำลัง (เยาวนิตย์ พลพิมพ์, 2539)

พ.ศ. 2539 ยิ่งยง ไพลสุสานติวัฒนา ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของกะเหรี่ยงในภาคตะวันตกของประเทศไทย จังหวัดกาญจนบุรี และรายงานว่ามีเผ่ากะเหรี่ยงใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร 81 ชนิด โดยจัดเป็นพืชอาหาร 35 ชนิด จาก 21 วงศ์ 31 สกุล และพืชสมุนไพร 46 ชนิด จาก 25 วงศ์ 41 สกุลจากสมุนไพรทั้งหมด พบว่ามี 16 ชนิด เป็นพืชที่ไม่เคยมีการศึกษาการใช้ประโยชน์มาก่อน (Paisooksantivatana & Kako, 1996)

พ.ศ. 2540 ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ได้ทำการศึกษาการทำไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยง บ้านแม่เงิน ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานว่ามีพืชสมุนไพรที่ชาวกะเหรี่ยงใช้ประโยชน์ มีพืชพรรณที่ปลูกในไร่ข้าว มีพืชพรรณมากถึง 42 ชนิด เป็นพืชอาหาร 40 ชนิด พืชสมุนไพร 30 ชนิด และพืชใช้ในพิธีกรรม 6 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มและเครื่องประดับ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2540)

พ.ศ. 2541 จันทรรักษ์ โตรานนท์ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทลื้อ อำเภอปัว ขาวม้ง หมู่บ้านดอยติ้ว และชาวเย้า หมู่บ้านสันเจริญ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน และรายงานว่ามีพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ 273 ชนิด จำนวน 221 สกุล 98 วงศ์ สมุนไพร 162 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหาร 98 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 31 ชนิด พบพืชเฉพาะถิ่น 1 ชนิด คือ บ่าบุกตันเดียว (*Maeas glomerata* K. Larsen & C. M. Hu) ขนเผ่าม้งใช้รากต้มน้ำดื่มแก้อาการปวดเรื้อรังและพบพืชที่น่าสนใจ ได้แก่ สมุทรโคดม (*Sorghum vulgare* var. *saccharatum* Boerl.) ขนเผ่าเย้ารับประทานลำต้น มีรสหวานเหมือนอ้อยแต่กากหยาบกว่าอ้อยและเมล็ดใช้เป็นอาหารสัตว์ ไข่มุกใหญ่ (*Rubus alceifolius* Poir.) หนามไข่มุก (*Rubus ellipticus* forma *obcordatus* Franch) ส้มกุ้ง (*Rubus moluccanus* L.) ผลสุกมีรสหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย ข่าขม (*Alpinia zerumbet* Burt & R.M. Smith) เผ่าม้งและเย้าใช้ผล เหง้าและช่อดอกประกอบอาหาร วานพระฉิม (*Dioscorea bulbifera* L.) เผ่าม้งนำต้นมาต้มน้ำหรือดองเหล้าดื่มเพื่อเพิ่มสมรรถภาพทางเพศของเพศชาย กก (*Cyperus* sp.) หญ้าคมบางเขา (*Scleria terrestris* Fassett) ใช้ต้นต้มน้ำเมื่อต้องการทำแท้งในสตรี พวงแก้วกุดั่น (*Clematis smilacifolia* Wall.) ใช้รากต้มน้ำดื่มหรืออาบแก้โรคหนองใน (จันทรรักษ์ โตรานนท์, 2541)

พ.ศ. 2541 ปรีชา องค์ประเสริฐ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอห้วยตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ และรายงานว่ามีพืชพรรณธรรมชาติที่ราษฎรตำบลสร้างถ่อน้อยเก็บหาและใช้ประโยชน์จากชุมชนดงใหญ่ มีจำนวนมากถึง 222 ชนิด 79 วงศ์ ในจำนวนนี้มีพรรณไม้ที่ยังไม่สามารถระบุชนิดได้ 15 ชนิด ใช้เป็นพืชอาหาร 101 ชนิด 48 วงศ์ เป็นพืชสมุนไพร 99 ชนิด 48 วงศ์ มีประโยชน์ในด้านอื่นๆ 41 ชนิด 23 วงศ์ และพืชพรรณที่มีจำหน่ายในตลาดสดจำนวน 62 ชนิด 28 วงศ์ (ปรีชา องค์ประเสริฐ, 2541)

พ.ศ. 2541 ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวขมุ ชาวลัวะ และชาวกูย ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน และรายงานว่ามีพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในประโยชน์ในชีวิตประจำวันมีจำนวน 232 ชนิด 199 สกุล 85 วงศ์ จำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ ชาวขมมีการใช้ พืชสมุนไพรที่มีประโยชน์ทั้งหมด 165 ชนิด ชาวลัวะ 126 ชนิด และชาวกูยนำ

พืชม่าใช้ประโยชน์จำนวนถึง 97 ชนิด พบว่าทั้งสามชนเผ่ามีการนำพืชม่าใช้ประโยชน์เป็นอาหารเป็นจำนวนมาก (ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล, 2541)

พ.ศ. 2541 สุพรรณิ โพธิ์แพงพุ่ม กุลศิริ ศิริวัฒน์และจักรกฤษณ์ โพธิ์แพงพุ่ม ได้ทำการศึกษากะเหรี่ยงสตรีกับการบริโภคพื้นเมืองในจังหวัดกาญจนบุรี และรายงานว่ามีพรรณพืชที่สตรีชาวกะเหรี่ยงนำมาใช้บริโภค 177 ชนิด มีพืชเป็นอาหาร 136 ชนิด และเป็นพืชสมุนไพร 41 ชนิด (สุพรรณิ โพธิ์แพงพุ่ม กุลศิริ ศิริวัฒน์และจักรกฤษณ์ โพธิ์แพงพุ่ม, 2541)

พ.ศ. 2542 กานต์มณี ถาคูณและชูศรี ไตรสนธิ ได้ทำการศึกษาด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านก็เพื่อที่จะรักษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พืชไปพร้อมๆ กับการอนุรักษ์ความหลากหลายของพืช เพราะการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการอนุรักษ์ไว้ เช่น เครือข้าวเย็น (*Smilax* sp.) ซึ่งเป็นพืชที่สร้างรายได้และเป็นพืชสมุนไพรของชาวกินและชาวลัวะ ในจังหวัดน่าน โดยนำส่วนหัวใต้ดินมาใช้บำรุงสุขภาพหรือบำรุงกำลัง จึงมีการขุดเพื่อนำมาทำเป็นยาหรือนำมาขายเพิ่มมากขึ้นโดยไม่มีการจัดการที่ดี ทำให้ปัจจุบันเครือข้าวเย็นของบริเวณหมู่บ้านมีจำนวนลดน้อยลง (กานต์มณี ถาคูณและชูศรี ไตรสนธิ, 2542)

พ.ศ. 2542 ชูศรี ไตรสนธิและปริทรรศน์ ไตรสนธิ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ บนดอยแม่สลอง ซึ่งมีอยู่ 5 เผ่า คือ จีนยูนนาน ลีซอ เมี่ยน ลาหู่ และอาข่า โดยแบ่งแยกพืชออกเป็นกลุ่มใหญ่ตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็นเครื่องเทศ สมุนไพร อาหาร เครื่องดื่ม เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ ทำที่อยู่อาศัย สีย้อมและเครื่องประดับ พิธีกรรมและความเชื่อ พืชพิษและพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ และรายงานว่ามีจำนวนพืชแต่ละกลุ่มจะมีพืชส่วนหนึ่งที่ใช้โดยเผ่าใดเผ่าหนึ่งเพียงเผ่าเดียวซึ่งมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่พืชแต่ละชนิดจะมีมากกว่าหนึ่งเผ่าที่ใช้แต่อาจใช้ต่างประโยชน์กัน (ชูศรี ไตรสนธิและปริทรรศน์ ไตรสนธิ, 2542)

พ.ศ. 2543 ปริทรรศน์ ไตรสนธิและชูศรี ไตรสนธิ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ ที่อพยพอาศัยอยู่บนดอยแม่สลอง ได้แก่ อาข่า (อีเก้อ) ลีซอ (ลาหู่) และจีนยูนนาน ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ได้ขยายพื้นที่ในการทำเกษตร มีการตัดไม้ทำลายป่าเป็นผลทำให้เกิดความแห้งแล้ง มีการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และการใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่เพื่อการดำรงชีวิตเป็นภูมิความรู้ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจาก บรรพบุรุษของชนกลุ่มน้อยและรายงานว่ามีการใช้ประโยชน์จากพืชจำนวนมากกว่า 500 ชนิด มีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับดำรงชีวิต ได้แก่ พืชอาหาร พืชที่ใช้ในพิธีกรรม รวมถึงพืชอาหารที่น่าสนใจ เช่น หมอชู (*Allium chinense*) บุคคงคก (*Amorphophallus campanulatus*) มะกั้ง (*Hodgsonia capniocarpa*) คาวตอง (*Houttuynia cordata*) งาช้างม่อน (*Perilla frutescens*) มะเขือเครือ (*Sechium edule*) พืชที่เป็นสมุนไพร เช่น กะดังใบ (*Leea indica*) ว่านหอมแดง (*Eleutherine americana*) มะแว้งนก (*Solanum nigrum*) และพืชในวงศ์ขิง (*Zingiberaceae*) อีกหลายชนิด (ปริทรรศน์ ไตรสนธิและชูศรี ไตรสนธิ, 2543)

พ.ศ. 2543 ชูศรี ไตรสนธิและคณะ ได้ทำการศึกษาความหลากหลายของพืชพรรณและพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลัวะในอุทยานแห่งชาติดอยภูคา จังหวัดน่าน และรายงานว่าการสำรวจบนเส้นทางเดินธรรมชาติพบพืชในธรรมชาติ 246 ชนิด เช่น ชมพูภูคา อ้อสะพายควาย เต่าร้างยักษ์ และรางจืดภูคา เป็นพืชเฉพาะถิ่นภูคา ชาวลัวะมีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพ (ชูศรี ไตรสนธิและคณะ, 2543)

พ.ศ. 2543 ทศนีเวศ ยะโส ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลัวะในเขตตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยวิธีสอบถามชื่อพืชท้องถิ่น วิธีการใช้ประโยชน์และส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ พร้อมเก็บตัวอย่างมาตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ และรายงานว่ามีพืชทั้งหมด 255 ชนิด จัดอยู่ใน 212 สกุล 94 วงศ์ โดยจำแนกตามการใช้ประโยชน์ซึ่ง ได้แก่ พืชอาหาร มะขม (*Pittosporopsis kerrii* Craib) ทั้งสองชนเผ่าชาวลัวะกินยอดอ่อนและผลเป็นผักพืชสมุนไพร ได้แก่ โกงสะเดน (*Canscora andrographioides* Griff. ex Clarke) ชาวลัวะใช้ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ปวดหัว ชาวลัวะใช้ดอกเหล้าต้มบำรุงกำลัง พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ เช่น ก่อ (*Castanopsis* spp.) ลำต้นใช้สร้างบ้านและอุปกรณ์ต่างๆ พืชเศรษฐกิจ เช่น ตำลึง (*Arenga pinnata* Merr.) นำเมล็ดมาทำเป็นลูกขิดจำหน่าย พืชที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น กะดังใบ (*Leea indica* Merr.) ชาวลัวะใช้ในพิธีแรกขวัญไร่ และพบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น มะเค็ด (*Gelsemium elegans* Benth.) ใช้เป็นยาพิษ (ทศนีเวศ ยะโส, 2543)

พ.ศ. 2543 อรุณ แฉวจตุรัส ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมอแกน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ด้วยวิธีการสังเกตโดยตรงและการสอบถามข้อมูลพืชพรรณที่มีการใช้ประโยชน์ถึงชนิด ส่วนที่ใช้ประโยชน์และวิธีการนำมาใช้ประโยชน์ และรายงานว่ามีพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ 159 ชนิด จาก 57 วงศ์ และยังไม่สามารถจำแนกได้อีก 32 ชนิด แบ่งกลุ่มพืชได้เป็น 4 ประเภท คือ พืชอาหาร 83 ชนิด สมุนไพร 32 ชนิด ไม้สร้างที่อยู่อาศัย 45 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 54 ชนิด มีการใช้ไม้มอลูน (*Psydrax* sp.) ไม้สดเผาไฟให้กับสตรีอยู่ไฟหลังคลอดบุตร ไม้ตานาย (*Sapotaceae*) ใช้เป็นไม้พินเพื่อรมควันเรือไล่เปรียงและทำให้เรือติดสัดำเป็นการบำรุงรักษาเรือ (อรุณ แฉวจตุรัส, 2543)

พ.ศ. 2544 วุฒิสักดิ์ บูลิง ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยงในหมู่บ้านแม่กาน้อยและหมู่บ้านกลางหลวง จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานว่าการใช้สมุนไพรของกะเหรี่ยงไว้ทั้งหมด 30 ชนิด (วุฒิสักดิ์ บูลิง, 2544)

พ.ศ. 2544 ไพศาล ทองสอน ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าลื้อ บ้านปากก้า หมู่ 5 ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน และรายงานว่าการสำรวจพบพืชทั้งหมดที่เก็บได้ 97 ชนิด พืชที่มีการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน 41 ชนิด 40 สกุล 31 วงศ์ สามารถจำแนกพืชตามลักษณะการนำไปใช้ออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ พืชอาหาร สมุนไพร ใช้สร้างที่อยู่อาศัย

พืชเศรษฐกิจและพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ ที่สำคัญ เช่น หางไก่ฟ้า (*Lobelia nicotianaefolia* Heyne) ใช้สำหรับฆ่าตัวทาก สร้อยไก่ (*Celosia argentea* L.) ใช้ในพิธีกินดอกแดง เป็นต้น (ไพศาลทองสอน, 2544)

พ.ศ. 2544 อรรถวุฒิ ยาวุฒิ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงเพื่อศึกษาพืชอาหารและเครื่องใช้ในหมู่บ้านอังก้าน้อยและหมู่บ้านแม่กลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานพืชที่ใช้ประโยชน์ทั้งหมด 66 ชนิด เป็นพืชอาหาร 49 ชนิด เช่น ขำคม (*Alpinia speciosum* Holtt.) ช่อดอกอ่อนนำมาลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก ส่วนใบอ่อน ปิงขาว (*Clerodendrum colebrookianum* Walp.) นำมาผัดหรือแกง เป็นต้น พืชที่นำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ 17 ชนิด เช่น ไม้ซ้อ (*Gmelina arborea* Roxb.) ไม้ชนิดนี้เป็นไม้เนื้อแข็งที่มีความทนทาน ชาวกะเหรี่ยงจึงนิยมใช้สร้างบ้านและทำสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ เช่น ชันโตกและครกตำข้าว เป็นต้น ในวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงยังคงจับสัตว์ป่าหรือสัตว์ที่อยู่ในธรรมชาติ มาเป็นอาหารโดยใช้ประโยชน์จากพืชช่วยในการล่าสัตว์ เช่น ยางของผักเหือด (*Ficus lacor* Ham.) ซึ่งมีความเหนียวใช้ทาไว้ตามขอนไม้แล้วใช้ข้าวเปลือกกลั่นกลมาติดกับหรือใบของกุ๊กแดง (*Amomum* sp.) นำมาเป่าเลียนเสียงสัตว์เพื่อเรียกสัตว์ ไร่รากของเครือไหล (*Derris elliptica* (Roxb.) Benth.) เป็นยาเบื่อปลา เป็นต้น (อรรถวุฒิ ยาวุฒิ, 2544)

พ.ศ. 2544 อุไร จิรมงคลการ ได้ทำการศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพืชพรรณ บริเวณป่าเต็งดำ จังหวัดกาญจนบุรี และรายงานว่าการสำรวจสามารถเก็บตัวอย่างได้ทั้งสิ้น 627 พืชตัวอย่าง จำแนกชนิดได้ 315 ชนิด ใน 222 สกุล 86 วงศ์ โดยชาวบ้านในท้องถิ่นนำมารับประทานเป็นผักมากที่สุด 40 ชนิด ใน 37 สกุล 26 วงศ์ รองลงมาเป็นพืชใช้เป็นสมุนไพร 31 ชนิด ใน 33 สกุล 31 วงศ์ ผลไม้ 11 ชนิด ใน 9 สกุล 8 วงศ์ จากที่กล่าวมามีพืชอีก 2 ชนิด ไม่สามารถจำแนกได้ ส่วนพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ ได้แก่ ห่ออาหาร มวนยาสูบ ทำเสื่อ มุงหลังคา ทำไม้กวาด และทำเครื่องรางจำนวน 7 ชนิด ใน 6 สกุล 5 วงศ์ พืชที่รับประทานแทนข้าวและเป็นของหวาน 4 ชนิด ใน 4 สกุล 3 วงศ์ รวมทั้งพืชที่เป็นพืช 3 ชนิด ใน 3 สกุล 3 วงศ์ (อุไร จิรมงคลการ, 2544)

พ.ศ. 2545 ชุศรี ไตรสนธิและปริทรรศน์ ไตรสนธิ ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาความรู้พื้นบ้านในการใช้ทรัพยากรพืช โดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวกะเหรี่ยงในเขตอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน งานวิจัยได้เก็บตัวอย่างพืชและวินิจฉัยชื่อชนิดของตัวอย่างเหล่านั้น และรายงานว่าพืชจำนวน 354 ชนิด 23 สกุล 113 วงศ์ ชาวกะเหรี่ยงใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นพืชอาหาร 116 ชนิด รองลงมา คือ ใช้เป็นพืชสมุนไพร 118 ชนิด และใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น ใช้เป็นอุปกรณ์สร้างบ้าน เป็นฟืน สีย้อม เส้นใยถักทอเครื่องนุ่งห่มและอุปกรณ์สำหรับงานเฉลิมฉลองและพิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่า เช่น กะแซหรือเต่าร้างยักษ์ (*Caryota urens* L.) ยอดและหน่ออ่อนเป็นผักจิ้มน้ำพริกและใส่แกง สกรียะสะ (*Kadsura ananosma* Kerr) ผลสุกของรับประทานได้ มีรสหวาน

เล็กน้อย เปลือกต้นเสี้ยนที่หรือมนนาง (*Pouteria cambodiana* (Pierre) Baehni) เปลือกต้นต้มกิน เป็นยาขับน้ำนม ดีสีซีเปาะหรือส้มปุน (*Cissus discolor* (Blume) Dalzell) ใบแก้คันจากพิษแมลง ตันทื่อหรือไก่แดง (*Ternstroemia gymnanthera* (Wight & Arn.) Bedd.) เปลือกนำไปต้มใช้ในการย้อมผ้าให้สีแดงส้ม ตันพะบอหรือสร้อยไก่ (*Celosia argentea* L.) ปลุกไว้ในไร่ข้าว ด้วยเชื่อว่า จะทำให้ข้าวเจริญงอกงาม (ชูศรี ไตรสนธิและปริทรรศน์ ไตรสนธิ, 2545)

พ.ศ. 2546 ชูศรี ไตรสนธิ ปริทรรศน์ ไตรสนธิและทัศนีย์พร สุขโชติ ได้ทำการศึกษา พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานว่ามีใช้ประโยชน์จากพืชในการดำรงชีวิตประจำวัน 172 ชนิด พืชอาหาร 58 ชนิด พืชยา 97 ชนิด พืชใช้ในพิธีกรรม 2 ชนิดและพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 15 ชนิด เช่น ยอดอ่อนของแมงจี้หรือสีฟันคนทา (*Harrisonia perforate* (Blanco) Merr.) รับประทานเป็นผักสดและใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ ผลของโตนาคหรือเมี่ยงผี (*Pyrenaria diospyricarpa* Kurz) ผลใช้ซักผ้าและต้วยุหรือนางกวัก (*Eucharis grandiflora* Planch.) ใบบดละเอียดโปะที่ท้องแก้อาคม (ชูศรี ไตรสนธิ, ปริทรรศน์ ไตรสนธิและทัศนีย์พร สุขโชติ, 2546)

พ.ศ. 2546 วิทยา ปองอมรกุล ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงบ้านยางปู่โต๊ะและบ้านยางทุ่งโป่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชทั้งสิ้น 192 ชนิด ได้ยกตัวอย่างภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวกะเหรี่ยง เช่น เปลือกต้นก่อ (*Quercus* sp.) ใช้เคี้ยวกับหมาก ห่อพริย (*Isodon* sp.) ใช้ป้องกันความชื้นและแมลงในยุ้งข้าว เฟิร์นก้านดำ (*Adiantum* sp.) ใช้เป็นพืชปรุงอาหารเพื่อให้อาหารมีรสหวานขึ้นและไม่หลายชนิดที่รับประทานหน่อได้ ส่วนลำต้นใช้ทำเครื่องมือต่างๆ ตลอดจนใช้สร้างที่อยู่อาศัย จัดเป็นพืชที่มีความจำเป็นอย่างมากต่อชาวกะเหรี่ยง (วิทยา ปองอมรกุล, 2546)

พ.ศ. 2546 สิริวรรณ สุขศรี ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงโขงหลงจังหวัดหนองคาย โดยการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับชื่อท้องถิ่นและการใช้ประโยชน์พรรณพืชจากประชากรท้องถิ่นจำนวน 198 ครั้วเรือน จาก 4 หมู่บ้าน และรายงานว่ามีพืชที่ชุมชนท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์ มีทั้งสิ้น 67 วงศ์ ใน 162 สกุล 225 ชนิด โดยวงศ์ที่มีการนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุดสามวงศ์ คือ วงศ์เปล้า วงศ์น้อยหน่า และวงศ์มะเดื่อตามลำดับ ส่วนการใช้ประโยชน์เป็นพืชอาหารมากที่สุดจำนวน 107 ชนิด รองลงมาเป็นพืชสมุนไพรจำนวน 76 ชนิด ไม้ท่อนและไม้ก่อสร้างจำนวน 12 ชนิดและพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ จำนวน 51 ชนิด (สิริวรรณ สุขศรี, 2546)

พ.ศ. 2546 สุมาลี ทองดอนแอ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านห้วยยาง ตำบลสระลงเรือ อำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี และหมู่บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยทำการเก็บตัวอย่างพรรณพืชธรรมชาติในป่าชุมชนและตามสวนหลังบ้าน รอบๆ หมู่บ้านและในหมู่บ้านสอบถามชื่อท้องถิ่นและวิธีการใช้ประโยชน์ และ

รายงานข่าวชาวไทยทรงดำรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชพรรณ 156 ชนิด 126 สกุล และ 59 วงศ์ เท่ากับ 60.94 เปอร์เซ็นต์ ของพืชที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมด โดยใช้เพื่อเป็นพืชสมุนไพร 140 ชนิด 120 สกุล 59 วงศ์ เป็นพืชอาหาร 80 ชนิด 67 สกุล 46 วงศ์ และใช้เป็นประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น อาหารสัตว์ สีย้อม ทำไม้กวาดใช้ในงานพิธีกรรม เป็นต้น 33 ชนิด ใน 31 สกุล 21 วงศ์ ชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านดอนทองรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชมากกว่าชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านห้วยยางและมีความแตกต่างกันในทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืช ชาวไทยทรงดำมีมากขึ้นเมื่อมีอายุมากขึ้นซึ่งในแต่ละช่วงอายุที่ทำการศึกษามีความรู้แตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง ชาวไทยทรงดำเพศหญิงมีการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณมากกว่าเพศชายแต่ไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ (สุมาลี ทองดอนแอ, 2546)

พ.ศ. 2547 ปรีชญานี ประสพเนตร การศึกษาการใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต กรณีศึกษา การเปรียบเทียบชุมชนกะเหรี่ยงบ้านทิพเย กับชุมชนอีสาน บ้านทุ่งนางครวญ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรีและรายงานข่าวกะเหรี่ยงและชาวอีสานส่วนใหญ่ใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต ร้อยละ 69.0 และร้อยละ 78.2 มีการใช้สมุนไพรเป็น 2 แบบ การใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคอย่างเดี่ยวและการใช้สมุนไพรเป็นส่วนประกอบในอาหาร การใช้สมุนไพรของชาวกะเหรี่ยงร้อยละ 40.5 ใช้สมุนไพรน้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือนและชาวอีสานร้อยละ 31.7 มีการใช้พืชสมุนไพรประมาณ 1-4 ครั้งต่อเดือน โดยชาวกะเหรี่ยงร้อยละ 28.6 และชาวอีสานร้อยละ 57.4 นิยมดื่มสมุนไพรดื่ม (ปรีชญานี ประสพเนตร, 2547)

พ.ศ. 2551 เลอศักดิ์ ประจวบอารีย์ ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านของเผ่ากะเหรี่ยง บ้านโป่งลึก อำเภอกำแพงกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี และรายงานข่าวพบพรรณพืชสมุนไพรที่ชนเผ่ากะเหรี่ยงนำมาใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของคนและสัตว์ ใช้เพื่อเป็นยา ใช้เป็นอาหารจำนวน 165 ชนิด โดยสามารถพิสูจน์ชนิดได้ 159 ชนิด พรรณพืชสมุนไพรที่ชนเผ่ากะเหรี่ยงบ้านโป่งลึกนำมาใช้ประโยชน์ จำแนกเป็นกลุ่มเฟิร์น 1 ชนิด กลุ่มพืชใบเลี้ยงเดี่ยว 30 ชนิด จาก 9 วงศ์ 24 สกุลกลุ่มพืชใบเลี้ยงคู่ 133 ชนิด จาก 50 วงศ์ 114 สกุล สมุนไพรจากสัตว์ 1 ชนิด สามารถจัดแบ่งสมุนไพรที่ชนเผ่ากะเหรี่ยงบ้านโป่งลึกใช้ประโยชน์ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ ใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรค จำนวน 97 ชนิด ใช้เป็นอาหาร จำนวน 83 ชนิดและพืชพิษที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพจำนวน 10 ชนิด (เลอศักดิ์ ประจวบอารีย์, 2551)

พ.ศ. 2552 คมกริช เศรษฐบุบผาและดวงใจ ศุขเฉลิม ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมูเซอดำ บ้านห้วยปลาหลด ตำบลด่านแม่ละเมา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และรายงานข่าวมีภูมิปัญญาในการเลือกใช้ประโยชน์จากพรรณพืชอย่างหลากหลาย จำนวน 193 ชนิด 79 วงศ์ ได้แก่ พืชอาหาร 60 ชนิด 37 วงศ์ พืชสมุนไพร 103 ชนิด 53 วงศ์ พืชที่ใช้ในการก่อสร้าง 14 ชนิด 12 วงศ์ ไม้

พืชน้ำและถ่าน 6 ชนิด 6 วงศ์ พืชใช้สอยในลักษณะอื่น 19 ชนิด 15 วงศ์และพืชปลูกเพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม 4 ชนิด 4 วงศ์ (คมกริช เศรษฐบุบผาและดวงใจ ศุขเฉลิม, 2552)

พ.ศ. 2553 ขวัญฤทัย คำผาเชื้อ ปรีทรรศน์ ไตรสนธิและชูศรี ไตรสนธิ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงที่ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และรายงานว่ามี การนำพืชมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 216 ชนิด 81 วงศ์ ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้ พืชที่ใช้เป็นอาหาร 153 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มและสีย้อม 30 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 26 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ 9 ชนิด พืชพิษ 4 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 51 ชนิด พืชพื้นถิ่นที่ไม่พบบ่อยในแหล่งอื่นๆ ในประเทศไทยหรือพืชหายากพบน้อยในประเทศไทย เช่น สนสองใบ (*Pinus merkusii* Jungh. & de Vriese) เป็นพืชหายากที่สามารถพบได้ในบริเวณสถานที่ศึกษาแห่งนี้และเป็นประโยชน์อย่างมาก ลำต้นใช้ทำเสาบ้าน ไม้กระดาน ฝาบ้าน เป็นต้น เหมือดโหลด (*Aporosa villosa* (Wall. ex Lindl.) Baill.) เนื้อไม้ใช้ทำภาชนะต่างๆ ได้แก่ ถ้วย ชาม ทัพพี เปลือกต้นสับเป็นชิ้นเล็กๆ ตากจนแห้งใช้เป็นไส้บุหรีขี้โย ยอดอ่อนของบั้งขาว (*Clerodendrum colebrookianum* Walp.) นำมาลวกรับประทาน ผลสุกใช้เป็นสีย้อมผ้าให้สีฟารากยอหิน (*Morinda augustifolia* Roxb.) ให้สีส้มแดง (ขวัญฤทัย คำผาเชื้อ ปรีทรรศน์ ไตรสนธิ และชูศรี ไตรสนธิ, 2553)

พ.ศ. 2553 บดินทร สอนสุเทพ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และรายงานว่ามีพืชทั้งหมด 181 ชนิด 152 สกุล 68 วงศ์ พืชสมุนไพร 86 ชนิด 73 สกุล 38 วงศ์ และพืชอาหาร 105 ชนิด 90 สกุล 50 วงศ์และพืชที่ใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ (บดินทร สอนสุเทพ, 2553)

พ.ศ. 2555 อัญชลี น่วมมี กนกวรรณ เสรีภาพ สร้อยนภา ญาณวัฒน์และต่อศักดิ์ สีสานนท์ ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้ง บ้านปางช้าง ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน และรายงานว่ามีพืชที่ชาวม้งนำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 277 ชนิด 223 สกุล 90 วงศ์ โดยมีพืชดอกจำนวน 267 ชนิด 215 สกุล 82 วงศ์ เฟิร์นและไลโคไฟต์จำนวน 10 ชนิด 8 สกุล 8 วงศ์ พืชในวงศ์ต่างๆ ที่นำมาใช้ประโยชน์มากมายหลายชนิด ได้แก่ Poaceae, Fabaceae, Asteraceae, Cucurbitaceae, Euphorbiaceae, Zingiberaceae, Acanthaceae, Lamiaceae, Orchidaceae, Solanaceae, Rubiaceae และ Amaranthaceae ตามลำดับจำนวนชนิดมากไปหาน้อย ลักษณะการใช้ประโยชน์สามารถจำแนกออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ พืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 174 ชนิด พืชที่ใช้เป็นอาหาร 130 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 24 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อ 14 ชนิด พืชที่ใช้ประโยชน์เพื่อการค้า 5 ชนิด พืชมีพิษ 3 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันด้านอื่นๆ อีก 19 ชนิด (อัญชลี น่วมมี กนกวรรณ เสรีภาพ สร้อยนภา ญาณวัฒน์และต่อศักดิ์ สีสานนท์, 2555)

พ.ศ. 2556 อังคณา อินตา ปิทธิพรศน์ ไตรสนธิและชูศรี ไตรสนธิ ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านวิเคราะห์ภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรของยวนในจังหวัดลำพูน (คำว่า กะเหรี่ยง แปลความหมายถึง ดึกดำบรรพ์ คำว่า ยวน ยูน ยาง คือ กะเหรี่ยง) และรายงานว่ามีกรเลือกใช้พรรณพืชหลากหลาย จำนวนมาก 93 ชนิด 82 สกุล 49 วงศ์ จากรายละเอียดของข้อมูล 5 หมู่บ้าน มีสมุนไพรที่นิยมใช้ คือ ว่านหางจระเข้ (*Aloe vera* L.) Burm.f., ฟาทะลายโจร (*Andrographis paniculata* Ness) สาบเสือ (*Chromolaena odorata* (L.) R.M. King & H. Rob.) หนุมานนั่งแท่น (*Jatropha podagrica* Hook.) และรางจืด *Thunbergia laurifolia* Lindl. (Inta et al., 2013)

พ.ศ. 2556 กรกนก ตั้งจิตมั่นและคณะ ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านของกะเหรี่ยงในภาคเหนือของประเทศไทย ใน 14 หมู่บ้านกะเหรี่ยงเลือกใช้ประโยชน์จากพรรณพืชอย่างหลากหลาย และรายงานว่าการใช้สมุนไพร 379 ชนิด จำนวนของสมุนไพรนั้นมีความสัมพันธ์กับระยะทางที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ในพื้นที่ห่างไกลจะมีการใช้สมุนไพรในจำนวนมาก (Tangjitman et al., 2013)

พ.ศ. 2557 เอื้อมพร จันทรสองดวงและคณะ ได้ทำการศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านของกะเหรี่ยงและละว้าเปรียบเทียบภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของกะเหรี่ยงและละว้าในอำเภอแม่แจ่ม ในภาคเหนือของประเทศไทย โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้และใช้การสังเกตจากการใช้สมุนไพรที่เหมือนกันและต่างกันของกะเหรี่ยงและละว้า และได้รายงานพบว่าพบพืชสมุนไพร 103 ชนิด 87 สกุล 41 วงศ์ วิธีการใช้สมุนไพรเป็นลักษณะเฉพาะของสองหมู่บ้าน ซึ่งขึ้นกับวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาและความเป็นมาของสองหมู่บ้านนั้น เป็นผลให้เป็นการแตกต่างเฉพาะของแต่ละหมู่บ้าน (Junsongduang et al., 2014)

เนื่องจากเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากการศึกษาที่ผ่านมา มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวกะเหรี่ยง ในพื้นที่แห่งนี้ถูกประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ โดยที่กะเหรี่ยงอาศัยในพื้นที่นี้มาก่อนแล้ว บริเวณที่ทำการศึกษานั้นอยู่ใกล้กับหมู่บ้านตะเพินคี หมู่ที่ 5 ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ยังไม่มีรายงานการศึกษาและได้กรเลือกพื้นที่ศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่เป็นประโยชน์ทางยา ณ อุทยานแห่งชาติพุเตย ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ในบริเวณดังกล่าวไม่มีสัญญาณโทรศัพท์และไม่มีไฟฟ้า อยู่ห่างจากหมู่บ้านกะเหรี่ยงตะเพินคีระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร การเดินทางไปบริเวณดังกล่าวต้องใช้รถขับเคลื่อนสี่ล้อ ห่างไกลจากหมู่บ้านกะเหรี่ยง ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจแล้วเลือกพื้นที่วิจัยอยู่ไม่ไกลจากศูนย์อำนวยการของเจ้าหน้าที่อุทยานที่สร้างไว้อย่างเรียบง่าย ได้ความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงกับป่า ในบริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีน้ำตก ต้นไม้เขียวขจี ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ยืนต้นและป่าเต็งรังขนาดใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ จึงนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจในการศึกษาวิจัยและยังเป็นการรักษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พืชทางยา ก่อนที่จะสูญสิ้นไปกับการเปลี่ยนไปของเอกลักษณ์ชนเผ่า นอกจากนี้ยังสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษารั้งนี้ไปเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ได้มีการสำรวจมาแล้ว เช่น การใช้ประโยชน์พืชของชาวกะเหรี่ยงจากพื้นที่อื่นหรือชาวเขาเผ่าต่างๆ

เพราะอาจพบข้อมูลการใช้พืชชนิดเดียวกันแต่ให้ประโยชน์ที่หลากหลาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำไปแนะนำหรือส่งเสริมให้มีการใช้ในด้านอื่นๆ เพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รู้สรรพคุณและเกิดประโยชน์สูงสุด